

Görüşler / *Opinion Papers*

Popüler Kültürde Kadın Kütüphanecilerin İmajı: Feminist Bir Yaklaşım

Image of Female Librarians in Popular Culture: A Feminist Approach

Murat Yılmaz*

Öz

Kütüphanecilik mesleği, kadın çalışanların erkek çalışanlardan sayısal olarak fazla olduğu profesyonel bir meslektir. Fakat hem kütüphanecilik mesleği hem de bu mesleği icra eden kadın kütüphaneciler, popüler kültürde olumsuz imaja sahiptirler. Ayrıca bir meslek olarak kütüphanecilik, hekimlik ve avukatlık gibi profesyonel bir meslek olarak algılanmamaktadır. Diğer bir deyişle, kadın çalışanların niceliksel olarak fazla olmasından dolayı kütüphanecilik ve hemşirelik gibi meslekler, yarı profesyonel meslekler olarak algılanmaktadır. Bu durumda kütüphanecilik mesleğine ve kadın kütüphanecilere dair olumsuz algı, popüler kültürde kadınlara karşı olan olumsuz algıyla adeta eşdeğerdir.

Bu araştırmanın amacı, kütüphanecilik mesleği ile bu mesleği icra eden kadın kütüphanecilerin imajını feminist perspektiften irdelemektir. Ayrıca çalışmada imaj sorununa ilişkin çözüm önerileri de sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *feminizm; kadın; kadın kütüphaneciler; kütüphanecilik; mesleki imaj*

* Doç.Dr. İstanbul Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Bilgi Yönetimi ve Teknolojisi Anabilim Dalı Başkanı, myz@istanbul.edu.tr

Abstract

Librarianship is a professional profession in which female workers are quantitatively more than male workers. However, both librarianship profession and female librarians who carry out this profession have a negative image in popular culture. Furthermore, librarianship as a profession is not perceived as a professional profession such as the medical profession and the profession of law. In other words, professions such as librarianship and nursing are perceived as a semi-professional profession because female workers are quantitatively more than male workers in those professions. In this case, the negative perception against librarianship profession and female librarians is fairly equivalent to the negative perception against women in popular culture.

The aim of this study is to examine the image of the librarianship profession and female librarians who carry out this profession from feminist perspective. Furthermore, in the study, the suggestions for solving the image problem are also discussed.

Keywords: *feminism; woman; female librarians; librarianship; professional image*

Giriş

Meslek olarak kütüphanecilik genellikle niceliksel açıdan¹ kadınların egemen olduğu yarı profesyonel bir kadın mesleği ya da feminist bir meslek² olarak algılanmakta, statü itibarıyla de aynı dezavantajlara sahip olan hemşirelik³ ve çocuk bakımı gibi mesleklerle benzer görülmektedir (Hannigan ve Crew, 1993; Ivy, 1985; McDermott, 1994; Piper ve Collamer, 2001; Radford ve Radford, 1997).

Meslek olarak kütüphaneciliğin Türkiye dahil hemen hemen tüm ülkelerde kadınlara çekici gelmesi ve kadınlar için uygun bir meslek olarak görülmesinin yanında, çalışan kadın kütüphanecilerin cinsiyetlerinden dolayı çeşitli sorunlarla yüzleştiklerine dair mesleki literatürde yer alan çeşitli yazılarla karşılaşmak, bir tür çelişki olsa gerek. Nitekim kütüphane ve bilgi bilimi literatürünü inceledi-

¹ 2010-2011 öğretim yılında bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde lisans eğitimi alan öğrencilerin %65'i kadın olup 2010 yılında mezun olan kadın kütüphaneci adaylarının oranı ise %67'dir (Öğretim Alanlarına Göre Lisans, 2011). Bu sayısal verilerden teorik olarak, çalışan kadın kütüphanecilerin sayısının erkek kütüphanecilerden fazla olacağı sonucu çıkarılabilir.

² Kütüphane ve bilgi bilimi literatüründe Hannigan ve Crew (1993)'ün ve Wiebel (1976)'ın makaleleri başta olmak üzere kütüphaneciliğin, "feminist bir meslek" olduğuna ilişkin bilgiler içeren eleştirel makalelere rastlamak mümkündür.

³ Şimşek-Rake (2011)'e göre hemşirelik mesleği de "yardımcı profesyonel bir meslek" olarak algılanmaktadır.

ğimizde meslek imajı, eşit istihdam fırsatı, ücret ayrımcılığı, çalışma ortamları, çocuk bakımı ve kariyer ilişkisi, kütüphanecilik mesleğinde kadının statüsü ve mobbing gibi konularda çeşitli araştırmalara rastlamamız mümkündür (Baum, 1992). Kadınlara karşı ayrımcılık fikrini çürütme mücadelesine dönüşen bu tür araştırmalar, *feminist çalışmalar* adıyla mesleki literatürde yer almaktadır.

Söz konusu literatürde yer alan bu tür feminist çalışmalar, sonuç olarak çalışan kadın kütüphanecilerin imajları dâhil çeşitli sorunlarını dile getirmelerine ve bu sorunlara yönelik uygun çözümler aramalarına yardımcı olmaktadır.

Belgesel analiz yönteminden yararlanarak ele aldığımız bu araştırmamızın amacı ise, popüler kültürde kadın kütüphanecilerin imajını ve profesyonel bir meslek olduğu halde kadın kütüphanecilerin niceliksel çokluğundan dolayı mesleğin profesyonelliğinin sorgulanmasını feminist perspektiften irdelemektir.

Kütüphanecilik mesleğini ve bu mesleği icra eden kadın kütüphanecilerin imaj sorununu feminist perspektiften irdelemek için öncelikle cinsiyet olarak kadın ile kadınların toplum bazındaki algılanışının analiz edilmesi gerekmektedir.

Biyolojik Açıdan Kadın

İnsan, 6 milyon yıl öncesinde yaşayan primat (kuyruksuz maymun)⁴ sınıfının bir alt kolu olan *anthropoidea* grubuna ait *hominidis* ailesinden *homogenus* mensubudur ve bizler, dünyada yaşayan insan türü olarak dişi ve erkeği ile *homo sapiens sapiens*'iz (Saran, 1997; Mithen, 1996).Biyolojik bir canlı olarak kadın ise, hayvanlar aleminin bir üyesi olan insanoğlunun (*homo sapiens sapiens* 'in) dişi olup üreme fonksiyonu yönünden erkekten farklı da olsa zihin kapasiteleri bakımından benzerdirler. Kadın ile erkek arasındaki benzerlik, genetik kodlarda % 99'dan daha fazladır. İnsan genomundaki 30,000 genin % 1'inden daha azı ise, cinsiyetlerarası değişikliği gösterir (Brizendine, 2007). Tabii ki bu değişiklik, anatomik/fizyolojik farklılığa sebep olur. Şöyle ki, kadınların vücut ağırlıklarının % 25 ile % 35' i yağ iken bu oran, erkeklerde % 15 ile % 20 düzeyindedir. Kadınlardaki yağ fazlalığı, onlara erkeklere karşı su üzerinde durabilme ve açlığa dayanma gibi avantajlar sağlar. Kadınların vücutları ve yağ dokuları daha elastikidir. Bu nedenle bale ve jimnastikte de avantajlıdırlar. Ayrıca daha az terlemeleri, kadınlara nemli ortamlarda da avantaj sağlar (Tarhan, 2007).

Kadınların erkeklerden biyolojik nedenlerden dolayı farklı olmaları insanlık tarihi boyunca erkeğin kadına karşı üstün olduğu düşüncesini hafızalara yerleş-

⁴ Primatların bir kolu, maymun, şempanze ve gorile, diğer kolu ise çağdaş insana uzanmaktadır. Fakat yaşayan maymunlarla ilişkimizi sağlayan bu türün, henüz fosil kayıtları arasında izine rastlanmaması da bir gerçektir. Bununla birlikte bilim insanları, bu eksik halkanın izini sürmeye ısrarla devam etmektedirler (Mithen, 1996).

tirmiştir. Aristo'nun "*hayvan dünyasında erkek tür, dişi türden daha büyük, güçlü ve çevik olup ileri bir durumu gösterir*" (Lewishon, 1996) şeklinde ki sözleri ile Platon'un (2006) "*kadınlar erkeklerden daha zayıftır. Sadece erkeklerden güçsüz oldukları için onlara, erkeklere verdiğimiz görevlerden daha hafif görevler vermeliyiz*" şeklindeki sözleri bu tarz düşünceyi net bir biçimde açıklar. Oysaki biyolojik farklılık, her iki cinsin farklı alanlarda akıllarını daha iyi kullanıp daha fazla başarı sağlayabileceği anlamına da gelebilir. Örneğin kadın beyninin işitme ve dil merkezinde erkeklere oranla % 11 daha fazla nöron bulunur (Brizendine, 2007). Bu da kadınların erkeklere göre daha fazla "*konuşarak*" ilişki kurdukları anlamına gelir⁵. *Nöron oranı* dikkate alındığında danışma hizmetlerinin muhtemelen kadın kütüphaneciler tarafından daha iyi bir biçimde verilebileceği sonucu çıkarılabilir. Çünkü kadın kütüphaneciler, hem konuşarak kullanıcıların sorunlarını anlamaya, hem de kullanıcıların yüzlerini okuyarak ya da sözlerle ifade edilmeyen ipuçlarını yakalayarak kullanıcılara verdikleri cevapların yeterliliğini fark edebilirler.

Erkeklerin ise teknolojik konularda kadınlardan daha başarılı olduğu yaygın bir iddidadır. Nitekim bu iddiaları destekleyen çeşitli yazılara kütüphane ve bilgi bilimi literatüründe dahi rastlamak mümkündür. Örneğin Haavisto (2003), kadınların erkeklere nazaran teknik yeniliklere karşı daha yavaş adapte olduklarını ifade etmektedir. Hatta kütüphane yöneticiliği yapan Bayan Haavisto, Finlandiya'da erkek kütüphanecilerin kadın kütüphanecilerden daha fazla olması durumunda, elektronik bilişim ağlarının şimdikinden daha ileri bir teknolojiye sahip olabileceğini dahi iddia etmektedir.

Eski toplumlarda olduğu gibi günümüzdeki bazı toplumlarda kadının tanınma şekli, artık biyolojik olmaktan yavaş yavaş çıkıp adeta toplumsal etkileşim yönüyle gerçekleşmektedir. Böylece cinsiyet farklılığı, biyolojik cinsiyetten ziyade toplumdaki gelenek ve göreneklere göre şekil almaktadır. Bu durumda toplumsal cinsiyet sorunu daha da önem kazanmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın

Cinsiyet farklılığının, toplumdaki gelenek ve göreneklere göre şekil alması kadınların toplum bazındaki konumlarını etkilemektedir. Ev işlerinin, kadının temel görevi ve sorumluluğu olduğu fikri, cinsiyet farklılığının gelenek ve görenekle şekillendiğinin en iyi kanıtıdır. Örneğin, hem anne hem de kütüphaneci olan bir kadının kütüphanede çalıştıktan sonra evine gelip ev işleriyle birlikte çocuklarının bakımını üstlenmesi ve kocasının da ev işlerinde eşine yardımcı bulunmaması kadının rolünün toplum ve kültürle şekillendiğini açıkça göstermektedir.

⁵ Erkekler günde ortalama 7,000 kelime kullanırken kadınlar, 20,000 kelime kullanırlar (Brizendine, 2007).

Feminist entelektüellere göre masallar, filmler, ders kitapları ve hatta dinler dahi, toplumun gözünde kadınlara karşı ayrımcılık fikrine gizli ya da açık bir biçimde destek vermektedir. Daha çocuk yaşlarda Külkedisi, Pamuk Prenses ve Rapunzel gibi masallarda kız çocuklarına en önemli sosyal statünün, evlenip sonuza kadar mutlu yaşamak olduğu aşlanır. Fakat kendi hayatının kontrolünü eline almış, yalnız yaşayarak bir erkeğe bağımlı olmayan cadı karakteri ise her zaman kız çocuklarını korkutmuştur (İçöz, 2008). Filmlerde ise yine kadınlar olumsuz ya da edilgen karakterler olarak gösterilirler. Örneğin, korku filmlerinde kadınlar, kötülük saçan bir yaratık veya bu tür bir yaratığın dünyaya gelmesini sağlayan kişiler olarak tanıtılırlar (Amiri, 2007). Yeşilçam melodramlarında ise kadın, çoğunlukla her hangi bir işte çalışmayan, kendini evine adanmış bir anne ve sadık bir eş olarak yansıtılır (Can, 2007). Reklamlarda da kadınlar, adeta bedenleriyle değerlendirilirler (Coşmuş, 2008). Reklamlarda kadınların bedenleri bir bütün olarak gösterilmek yerine genelde uzuvlar halinde ayrı ayrı parçalardan oluşmuş gibi ele alınır. Böylece kadının bedeni ile zihni arasındaki bağlantıyı koparan zihniyet desteklenerek şu mesaj verilmeye çalışılır. ”*Bacaklar güzelse, kişiliğin önemi yok!*” (Türker, 2009). İlköğretimde okutulan ders kitapları incelendiğinde ise çalışıp üreten kadından ziyade toplumsal rolü sadece ev işlerini yürütmekten ve temizlik yapmaktan ibaret olan anneler karşımıza çıkmaktadır (Helvacıoğlu, 1996). İnsanların gündelik yaşantılarına nüfus eden din olgusu da, kadınlara karşı bakış açısını etkilemiştir. Oysa Paleolitik taş devri dönemindeki önemli inanışlarda yaratıcı olarak görülen asıl güç, bir tanrı değil, bir *tanrıçadır*. Söz konusu bu tanrıçanın adı, Sümer’de *İnanna*, Akad’da *İştara*, Asur ve Babil’de *Astarte*, Anadolu’da ise *Kibele (Sibel)*’dir. Bu Tanrıça, sadece Doğu toplumlarının yaratıcısı değildir. Antik Yunan’da önce baş tanrı *Zeus*’un anası olarak *Rhea* adıyla bilinirdi. Ayrıca Kibele’ye, Güneş tanrısı *Apollon* ile kız kardeşi *Artemis*’in anası *Leto* olarak tapılırdı. Farklı toplumlarda ise sadece tanrıçanın adı değişiyordu. Zamanla Antik Yunan’da güzellik ve sevgi tanrıçası *Afrodite* olurken, Roma’da *Venus* ismiyle bilindi. Ayrıca Antik Mısır’da yaşayanlar bu tanrıçaya *Isis*, Persler *Mitra*, Mezopotamyalılar da *Aştare*⁶ ismiyle tapmışlardır. Apollon ve Artemis’in anası *Leto*, İslamiyet öncesi Mekke’ye getirilerek tanrıça *Laf*⁷ adını almış ve Araplar da ona inanıp tapmışlardır (Çığ, 2009; Halikarnas Balıkcısı, 2001; 2005; 2007; 2010; Herodotos, 2006;). İlk çağlarda önemli olan ve geniş bir coğrafyaya yayılan bu dinin/dinlerin bizim için önemi, yaratıcı olarak bir kadına (tanrıçaya) tapılmasıdır.

⁶ Bk. Tevrat, Hakimler, Bap: 2, 13. ayet; ”Çünkü Rab’bi terk edip Baal’a ve *Astarte*lere taptilar”.

⁷ Bkz. Kuran-ı Kerim, Necm Suresi, 19. ve 20. ayetler; ”Ey inkârcılar! Şimdi *Lat*, *Uzza* ve bundan başka üçüncüleri olan *Menat*’ın ne olduğunu söyley misiniz?”.

Tanrıçaya tapınma, doğum ile kadının adeta tanrı gibi dünyaya bir canlı getirmesiyle ilişkilidir. O dönemlerde muhtemelen bu yüzden tanrı aslında kadın görünümü bir tanrıça idi. Sonuç olarak Paleolitik taş devrindeki dinlerin toplumsal cinsiyet rolleri içinde kadına biçtikleri sorumluluk üst düzeyde idi. Semavi dinlerin etkisiyle de kadının toplumsal cinsiyet rolleri değişime uğramıştır.

Kadının konumunda yaşanan değişimi anlamak ve söz konusu bu konumu güçlendirmek için Batı'da akademisyenler, yazarlar ve sanatçılar gibi entelektüel kesimler tarafından çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. 19. yüzyıldan itibaren geliştirilen bu kuramlar, feminist kuramlar olarak ifade edilmektedir. Özellikle de iş hayatı başta olmak üzere kadınların toplumun her alanında varlık göstermelerine ışık tutacak bu feminist kuramların burada açıklanmasında yarar vardır.

Feminist Kuramlar

Kadınların özgürleşmeye yönelik verdikleri etkili mücadelelerin arka planında, akademik boyutta yapılan feminist çalışmaların olduğu görülebilir. Nitekim “*Kadın özgürleşmek istiyor; Fakat bu Avrupa'yı çirkinleştirir*” diyen Nietzsche'nin inadına özellikle de Avrupalı entelektüel kadınlar tarafından yapılan feminist çalışmalar, kadın çalışanların sorunlarını saptamaya ve bu sorunları çözmeye yönelik çeşitli kuramların oluşmasına da imkân tanımıştır. Söz konusu bu kuramlar genel hatlarıyla liberal, radikal, Marksist, sosyalist ve post-modern feminist kuramlar olarak gruplara ayrılabilir.

Kronolojik olarak baktığımızda ilk olarak liberal feminist kuram karşımıza çıkmaktadır. Liberal feminist kuram, kadının sosyal bağımsızlığını ve özerkliğini kazanması amacıyla ekonomik hayata katılımının gerekliliğini ve bu yolda mücadele edilmesini savunur (Şahin, 2006). Liberal feministler, kadın ve erkek arasındaki mevcut dengesizliği gidermek için kız ve erkek çocukların ayrım gözetilmeksizin aynı eğitim imkânlarından eşit düzeyde yararlanmalarını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerektiğine işaret ederler. Böylece aynı eğitimden geçen kadınlar, erkeklerle de aynı işleri rahatlıkla yapabilmeleri mümkün olur. Liberal feministler, eve kapanan kadının, evin kölesi olduğunu ve bu yüzden kadının, ancak ev dışında çalışması durumunda kurtuluşa erebileceğini ifade ederler. Böylece kadın, çalışma hayatına kavuşarak kendi ayakları üzerine duran ve ekonomik özgürlüğe kavuşan bir birey olur. Liberal feminizm, sadece ekonomik özgürlük talebinde bulunmaz, ayrıca siyasal ve hukuksal eşitlik de ister. Yasal, kurumsal ve sosyal ayrımcılığın kaldırılmasına vurgu yapar (Demir, 1996).

Radikal feminizm ise mevcut kadın sorunlarının kaynağının ortaya konulmasında, cinsler arası ilişkilerle bu ilişkileri belirleyen unsurlara önem verir. Böylece kadın sorununun kaynağını, ataerkil yapı olarak görür ve kadınların erkekler tarafından yönetildiği bu ataerkil yapının kaldırılmasıyla kadının özgürleşeceğini savunur. Radikal feminizm, kadınların kendi bedenlerinin denetimine sahip olması gerektiğini ve tüm kadınların anneliği bir ihtiyaç olarak görmediklerini vurgulayan söylemlere sahiptir (Demir, 1996).

Marksist feminizm ise kadınların tüketim kimliğinden vazgeçip üretim sürecine katılmaları gerektiğini savunur. Çünkü kadınlar, üretici gücünü elinde bulunduran erkekler yüzünden zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Kadınlar kendilerini ev içi alana hapsederek kendi hayatlarındaki bu zorlukları arttırmaktadırlar. Kapitalist düzende kadınların özel alanda, ev işleriyle sınırlı tutulduğu ya da çalışma hayatından dışlandığı sürece toplumsal bağlamda erkeklerle eşit konuma ulaşamayacaktır. Marksist feminist anlayışta toplumsal bütünleşmenin aile kurumu⁸ gibi kan ortaklığı yerine iktisadi işlev ortaklığına göre oluşması gerekir.

Marksistlere göre kadının kurtuluşunun, ancak sınıfsız bir toplum oluşturularak çözüleceği; bunun içinde kapitalist sisteminin kalkması gerektiği inancı hâkimdir (Toptancı, 2008). Sosyalist feminizm ise işçi sınıfındaki kadınların sorunlarına odaklanarak kadının kurtuluşunun ancak sosyalizm ile gerçekleşeceğini savunur (Saltık, 2006). Genel hatlarıyla Marksist ve sosyalist feminist kuramlar kadınların yaşadığı eşitsizliğin kaynağının ekonomik olduğunu ve kadının bası-kı görmesinin altında ataerkil ve kapitalist düzenin yattığını savunur (Öztarhan, 2006).

Modern dönemin tüm değer ve kurumlarına karşı olup sanatta, felsefede, mimaride, edebiyatta, bilimde, müzikte yani, insan hayatının tüm alanlarında başlayan bir hareket olarak görülen postmodernizm, feminist entelektüelleri de etkilemiştir. Bu bağlamda postmodern feministler, toplumun katı yapılarına ve düşüncelerin kesin çizgilerle sınırlandırılmasına eleştirel bir gözle bakmaktadırlar (Demir, 1996). Kısacası, post-modern feminist kuram, modernizmin, erkeğin değer yargılarını yücelttiğini ve kadını erkekle eşit değil, adeta ikincil konuma

⁸ Lenin, Ekim 1917 devriminde kadınların kapitalist düzenden ve ev sömürgesinden kurtulmaları için “özgür aşk” kavramını ortaya atmıştır. Böylece evlenmeler ile boşanmalar kolaylaşarak doğan çocukların devlet mülkiyetine alınması sağlanmıştır. O dönemde Vlademir şehrinde yayınlanan bir emir şöyledir: 18 yaşına gelen genç kızlar, devlet mülkiyetine geçer ve bu yaştaki her kızın özgür aşk bürolarına kayıt yaptırması gerekir. 19-50 yaşları arası erkekler, devlet çıkarı için kayıtlı kızlardan birini eş olarak seçebilir ve bu tür birleşmeden doğan çocuklar devletin mülkiyetine geçer. Stalin döneminde ise bu düşünceden vaz geçilecek; aile, sosyalist toplumunun temeli olacak ve boşanmalar zorlaşacaktır (Korkmaz, 2006). Özgür aşkın biraz farklı bir biçimi, Platon (2010)’un Sokrates’i konuşturduğu *Devlet* isimli yapıtında ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

getirdiğini ifade ederek kadınlara karşı yapılan ayrımcılığa kadın merkezli bilimsel yaklaşımlar getirmek suretiyle savunmaya çalışır (Alptekin, 2006). Nitekim 20. yüzyılla birlikte feminist kuramlar, kadınların yaşadığı baskı ve eşitsizliğin doğasını ve nedenlerini açıklamaya çalışmakla kalmayıp ekonomik ve özellikle de iş kanunlarının revize edilmesi gibi hukuksal alanlarda kadınlar lehine değişikliklere ya da dönüşümlere imkân tanımıştır. Fakat feminist kuramların sosyal ve düşünsel bağlamda kadına biçilen toplumsal rolleri olumsuzdan olumluya çevirdiğini söylemek biraz hayalcilik olsa gerek. Zira kütüphanecilik ve hemşirelik gibi kadınların yoğun olarak çalıştığı mesleklerin popüler kültürdeki olumsuz imajları, bu görüşümüzü destekler niteliktedir.

Kütüphanecilik Mesleğinin ve Kadın Kütüphanecilerin İmajı

Popüler kültürde meslek olarak kütüphanecilik, niceliksel açıdan kadınların ege-men olduğu yarı profesyonel bir kadın mesleği olarak algılanmaktadır. Mesleğimizde çalışan kütüphaneciler arasında kadın kütüphanecilerin erkeklere oranla niceliksel açıdan fazla olduğu doğrudur. Fakat sırf çalışan *kadın* kütüphanecilerden dolayı kütüphanecilik mesleğinin *yarı* profesyonel⁹ bir meslek olduğunu iddia etmek, rasyonel değildir. Çünkü kütüphanecilik mesleğinin, kuramsal ya da bilimsel tabana sahip olması, kuram ve uygulamaya dayalı uzmanlık gerektirmesi, sırtını kütüphane ve bilgi bilimine dayayıp bilimsel araştırmalarla mevcut bilgi yapısını geliştirmesi, en önemlisi topluma yararı dokunacak hizmetler sunması profesyonel bir meslek olduğunu kanıtlamaktadır. Bununla birlikte kütüphanecilik mesleği bir yana cinsiyetlerinden (daha açık bir ifadeyle sırf kadın olmalarından) dolayı kadın olgusu üzerine bilimsel değil de toplumsal cinsiyet bakışıyla düşünsel ve duygusal çözümlemede bulunarak kadınları küçümsemek¹⁰, üstelikte sırf niceliksel açıdan kadın kütüphanecilerin fazla olmasından dolayı mesleği yarı profesyonel görmek ortak görüşten yoksun göreceli bir yaklaşımdır. Nitekim kütüphanecilik mesleğini icra eden kütüphaneciler, *içerik/derme*, kütüphane *hizmetleri* ve kütüphane *kullanıcılarının* bilgi ihtiyaçlarının çözümüne yönelik olmak üzere üç temel mesleki aktiviteyi yerine getirmektedirler.

⁹ Kütüphane ve bilgi bilimi literatüründe Litwin (2009), Banner (2008), Freeman (1997), Carmichael (1996) ve Abbott (1998)'un makalelerinde kütüphanecilik mesleğinin yarı profesyonel bir meslek olduğuna ilişkin eleştirilere ve tartışmalara rastlanabilir.

¹⁰ Toplumsal cinsiyet bakışıyla kadınların küçümsemesi sonucunu doğuran bu tür göreceli yaklaşımları, çeşitli filozoflarda net bir biçimde görmek mümkündür. Örneğin, Schopenhauer (2010)'ın kadınlara dair şu sözlerini *duygusal refleks* olarak okumak gerekir; “*Ciddi bir şekilde dikkat ve emek sarf ettikleri tek şey; aşk, sevdiklerinin gönlünü kazanma yahut giyim kuşam, cilt bakımı, dans etme ve bunlarla bağlantılı olan her şeydir*”.

İçerikle ilgili tanımlanabilecek mesleki aktiviteler şunlardır:

- Bilgi içeren kaynakların (içeriğin) seçimi ve sağlanması dâhil derme yönetimi,
- Bilgi içeren kaynakların sayısallaştırılması dâhil içeriğin yaratımı,
- Sınıflama, kataloglama ve dizinleme dâhil içeriğin düzenlenmesi ve işlenmesi, bilgiye erişimi,
- Basılı ve sayısal (elektronik) kaynaklar olmak üzere tüm bilgi kaynaklarının arşivlenmesi ve korunması (Chowdhury, Burton, McMenemy ve Poulter, 2008).

Hizmetle ilgili tanımlanabilecek mesleki aktiviteler ise şunlardır:

- Ödünç verme işleminden referans hizmetlerine uzanan kullanıcı hizmetleri,
- Kaynak ve proje yönetimi ile kütüphane hizmetlerinin pazarlanması dâhil yönetim ve pazarlama,
- Sosyal ve kurumsal değişimle birlikte hukuki düzenlemelere uygun politikaların yaratılması ve uygulanması,
- Sayısal kütüphane hizmetleri dâhil yeni bilgi sistemlerinin ve hizmetlerinin tasarımı ve gelişimi (Chowdhury, Burton, McMenemy ve Poulter, 2008).

Kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarının çözümüne yönelik temel mesleki aktiviteler ise şunlardır:

- Kullanıcı eğitimi,
- Kullanıcı merkezli sistemlerin ve hizmetlerin tasarlanması,
- Kütüphane ve bilgi hizmetlerinin kullanılabilirliği ve değerlendirilmesi, bilgi arama davranışı dâhil kullanıcı araştırmaları (Chowdhury, Burton, McMenemy ve Poulter, 2008).

Söz konusu tüm bu mesleki aktiviteleri gerçekleştiren kütüphaneciler artık yavaş yavaş *bilgi profesyonelleri* olarak isimlendirilmektedirler. Ülkemizdeki üniversitelerde kütüphanecilik eğitimi veren bölümlerin, 2003 yılında *Bilgi ve Belge Yönetimi* ismini almaları gösteriyor ki, artık mesleğin teorik yönü merkez olarak *kitaplar* yerine *bilgiye* odaklanmıştır. Bu odaklanma kütüphanecilerin mesleki rollerinin de genişlediği anlamına gelmektedir. Kullanıcıyla doğrudan iletişim kurmakla görevli kütüphaneciler, sadece danışma hizmetlerine odaklanmamakta; kullanıcının bilgiyi nasıl aradığını, nasıl sağladığını, nasıl işleyip düzenlediğini de merak etmekte ve şu sorularla da ilgilenmektedirler:

- Kullanıcı, söz konusu bilgi ihtiyacının varlığına nasıl karar veriyor?
- Kullanıcının bilgi ihtiyacını provoke eden şartlar nelerdir?
- Kullanıcı, ihtiyaç duyduğu bilginin kendisi için yeterli olup olmadığına nasıl karar veriyor?
- Kullanıcıların bilgi arama stratejileri nelerdir?
- Kullanıcılar arasında değişen bilgi arama stratejilerine ilişkin farklılıklar nasıl oluşuyor?
- Basılı ve elektronik bilgi taşıyıcıları, kullanıcıların ihtiyaç duyduğu bilgiyi seçmesinde ve söz konusu bilgileri kullanmasında ne tür bir etki sağlıyor?

Bu tür sorulara odaklanan kütüphaneciler, psikolojiyle ilgilenmekte ve bilgi psikolojisi isimli alanın gelişmesine katkı sağlamaktadırlar. Hatta kütüphaneciler bilginin enformasyona nasıl dönüştüğünü, bu enformasyonun nasıl üretilip topluma yayıldığını incelemekte ve şu sorulara da odaklanmaktadır:

- Yeni bilgiler nasıl yaratılıyor?
- Bilgiler nasıl kaydediliyor ve bilgileri kaydetme işlemlerinde kullanılan yeni teknolojiler nelerdir?
- Toplumda, kayıtların bibliyografik kontrolünü sağlayacak ne tür sistemler üretiliyor?
- Bilgi, toplumda nasıl kullanılıyor?
- Bilginin korunması için ne tür sistemler oluşturuluyor?

Bu tür sorulara odaklanan kütüphaneciler, sosyolojiyle de ilgileniyor ve *bilgi sosyolojisi* isimli alana da destek sağlıyorlar. Bilgi teknolojisi ağırlıklı çalışan kütüphaneciler ise çalıştıkları kurumların ihtiyaçlarını karşılamak için bilgi depolama ve bilgiye erişim sistemlerini düzenliyorlar. Çalıştıkları kurumlardaki kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarını ve bilgiye ilişkin davranışlarını analiz ediyorlar. Kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarını karşılamak için veri tabanları tasarlıyorlar. Bu tür aktiviteleri gerçekleştiren kütüphaneciler, mühendis gibi çalışıyorlar ve *bilgi mühendisi* oluyorlar¹¹ (Greer, Grover ve Fowler, 2007).

Tüm bunlara rağmen kütüphanecilerin yaşadıkları toplumdaki algılanışları gerçeklerle örtüşmüyor. Kütüphanecilik mesleğini icra eden kütüphaneciler profesyonel gibi algılanmıyorlar.

¹¹ Goodwin (2000), bilgi profesyonellerinin yapacağı işler arasında bilgi mühendisliğini de dâhil etmiştir. Bilgi mühendisliği alanında çalışan bilgi profesyonellerine bilgi mühendisi (information engineer) ismi verilmektedir.

Kütüphanecilik mesleği, doktorluk ya da avukatlık gibi profesyonel bir meslek olmasına rağmen bazı sosyologlara göre daha az uzmanlık gerektiren ve daha az yasal konuma sahip yarı profesyonel¹² bir meslekmiş gibi görünmektedir (Banner, 2008).

Bir kısım sosyologlar, hemşirelik ve kütüphanecilik gibi mesleklerin, genel olarak daha az gelişmiş bir bilgi yapısına sahip olması; söz konusu bu mesleklerin daha az uzmanlık gerektirmesi¹³ ve bu tür mesleklerin içinde kadın çalışanlarının sayısal fazlalığı; profesyonel meslekler olarak kabul görmesini azaltmakta olduğunu *iddia* etmektedirler. (Litwin, 2009). Bu tür düşünceye sahip sosyologlar, hekimlik ve avukatlık gibi mesleklerin bilgi tabanlarının, sadece o mesleği icra eden profesyoneller tarafından anlaşılabilirliğini savunurlar (Abhott, 1998). Kısa zamanlı kurslar verilerek cerrahlık yapabilecek kişilerin yetiştirilememesi, bu konu için örnek sayılabilir.

Kütüphanecilik mesleğinin hemşirelik gibi kadın mesleği olarak düşünülmesinde toplumda kadınlara karşı olumsuz algının ya da olumsuz kadın imajının da pay sahibi olduğu görülmektedir (Carmichael, 1996; Carmichael ve Shontz, 1997). Bu durumda toplumların kadın mesleği olarak gördüğü kütüphanecilik gibi çeşitli meslekler, ciddi bir imaj sorunuyla yüzleşmek durumunda kalmaktadırlar. Tüm bunlara rağmen kütüphanecilerin yaşadıkları toplumdaki algılanışları gerçeklerle örtüşmese de popüler kültürde kadın kütüphaneciler, siyah gözlük takan, yün hırka ve yerlere kadar sürünen uzun etekler gibi demode kıyafetler giyip etrafındakileri sessiz olmaları için devamlı ‘şşşt’ diye uyararak, sevgiden yoksun, topuz saçlı yaşlı kız kuruları olarak düşünülüyor¹⁴ (Adams, 2000; Dickinson, 2003; Luthmann, 2007; Lutz, 2005; Nemitz, 2001; Peresie ve Alexander, 2005; Rubin, 2004). İnsanların çoğu tarafından olumsuz imaja sahip kütüphanecilerin görevleri ise kitaplara sadece damga vurmaya ve söz konusu kitapları raflara yerleştirmekten ibaret olarak görülüyor (Hubbard, 2007). Bu durumda kadın mesleği olarak görülen mesleğimize ilişkin imaj sorununun çözümü için, kütüphanelerde daha fazla erkek kütüphanecilerin çalıştırılmasına ya da son model bilgisayarların satın alınmasına gerek olmadığı da açıktır.

¹² “Yarı profesyonel meslek” terimi sosyolojik bir terimdir.

¹³ Ülkemizde, 4 Temmuz 2011 tarihi itibarıyla kütüphanecilik mesleğine ilişkin önemli bir gelişme yaşandı. Bu tarihten itibaren kamuda çalışan kütüphaneciler, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 36. maddesinin 1. fıkrasının Teknik Hizmetler Sınıfı başlıklı 2 numaralı bendi kapsamına alındı. (Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri, 2011). Böylece bu meslek eğitimini alanların teknik bir alandan mezun jeofizikçi ya da matematikçi gibi uzmanlık bilgisine sahip profesyoneller olduğu devlet nezdinde tanınmış oldu.

Sonuç ve Öneriler

Kütüphanecilik, kadın çalışanların yoğun olduğu profesyonel bir meslektir. Fakat kütüphanecilik mesleğini icra eden kadın kütüphaneciler, popüler kültürde sevimsiz, yaşlı kız kuruları olarak algılanmaktadır. Olumsuz algılar sadece kadın kütüphanecilere yönelik olmayıp mesleğin kendisi için de geçerlidir. Nitekim kütüphanecilik mesleği, avukatlık ya da hekimlik gibi profesyonel bir meslek olarak algılanma zorluğu yaşamaktadır. Kütüphane ve bilgi bilimi literatüründe feminist bakış açısıyla yazılmış yazılar incelendiğinde bu zorluğun en önemli sebebinin, bu mesleği icra eden kadın kütüphanecilerin niceliksel çokluğu olduğu iddiasına karşı, bu durumu kınayan düşüncelere rastlanmaktadır. Diğer bir deyişle popüler kültürde kadın çalışanın fazla olduğu meslekler, profesyonel meslekler olarak algılanmamaktadır. Çünkü mesleğe ve çalışanlara yönelik olumsuz algıların altında, kadına karşı olan haksız ve olumsuz algı yatmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak davranması beklenen kadın kütüphanecilerin, popüler kültürde kendilerine biçilen rollerin dışına çıkmaları durumunda, kadına karşı olan haksız ve olumsuz algı ile yüzleşmeleri söz konusu olabilmektedir. Kadın kütüphanecilerin bu tür sorunların üstesinden gelmeleri için aralarında örgütlenerek güç birliği oluşturmaları anlamlı olur. Daha açık bir ifadeyle kadın odaklı kütüphaneciler derneğinin ya da mevcut derneklerin içinde Kadın Gücü veya Kadın Kolu gibi grupların olmadığı Türkiye gibi çeşitli ülkelerde kadın kütüphaneciler, mevcut sorunlarına çözüm üretmek amacıyla Kadın Kütüphaneciler Derneği (KKD) gibi bir dernek çatısı altında mücadeleye girişebilirler. Böylece KKD, kadın kütüphanecileri, sadece mesleki değil sosyal, kültürel, ekonomik hatta politik alanlarda toplumun üretken gücü haline getirmek ve bu yönde kadın kütüphanecilerin konumlarını, tutumlarını, görüşlerini, sorunlarını ve isteklerini de belirlemede etkin rol üstlenmelerini sağlayabilir.

Kaynakça

- Abbott, A. (1998). Professionalism and the future of librarianship. *Library Trends*, 46 (3), 430-443.
- Adams, K. (2000). Loveless frump as hip and sexy party girl: A reevaluation of the old-maid stereotype. *The Library Quarterly*, 70 (3), 287-301.

¹⁴ Aslında popüler kültürde her mesleğe ilişkin kalıplaşmış olumsuz yargılar vardır. Örneğin genelde muhasebeciler, sıkıcı; avukatlar, ağgözlü; sanatçılar, farklı ya da acayip; hekimler ise kendini beğenmiş olarak görülürler (Schuman, 1990). Fakat profesyonel bir meslek olarak kütüphaneciliğin imaj sorununun, cinsiyetle ilişkilendirilmesi, maalesef sorunu daha da ciddi hale getiriyor.

- Alptekin, D. (2006). *Üçüncü dünya ülkelerinde kadın hakları bağlamında feminizm*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Amiri, F. (2007). *Feminist eleştirisi açısından korku sinemasında kadının sunumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Banner, R. (2008). *The intercultural transfer of professional knowledge in international partnerships: A case study of the American Bulgarian library exchange*. Yayınlanmamış doktora tezi, Emporia State University, Kansas.
- Baum, C. (1992). *Feminist thought in American librarianship*. North Caroline: McFarland & Company.
- Brizendine, L. (2007). (2.bs.). *Kadın beyni*. (Z. Ateş, Çev.). İstanbul: Kelebek Yayınevi.
- Can, F. (2007). *Feminist eleştiri açısından kadın seyircinin Hıçkırık filmi özelinde melodramla ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Carmichael, J.(1996) “The gay librarian: A comparative analysis of attitudes towards professional gender issues,” *Journal of Homosexuality* 30 (2), 11-57.
- Carmichael, J. ve Shontz, M. (1997). A despised semi-profession: Perceptions of curricular content relating to gender and social issues among 1993 MLIS/MLS graduates. *Journal of Education for Library and Information Science*. 38 (2), 98-115.
- Chowdhury, G. ve Burton, P. ve McMenemy, D ve Poulter, A. (2008). *Librarianship: An introduction*. London: Facet Publishing.
- Coşmuş, S. (2008). *Feminist söylem açısından televizyon reklamlarında sunulan kadın imgesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, *T.C. Resmi Gazete* (27984, 4 Temmuz 2011).
- Çiğ, M.İ. (2009). (8. bs.). *Bereket kültürü ve mâbet fahişeliği*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Demir, Z. (1996). *Modern ve postmodern feminist akımlar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Dickinson, T.(2003) Looking at the male librarian stereotype. *Reference Librarian*, 37 (78), 97-110.
- Freeman, M. (1997). Is librarianship in the UK a true profession, a semi-profession or a mere occupation?. *New Library World*, 98 (1133), 65–69.
- Goodwin, A. (2000). *Cyberecruiting for information professionals*. Yayınlanmamış

- yüksek lisans tezi. The University of North Carolina, Carolina.
- Greer, R, Grover, R ve Fowler, S. (2007). *Introduction to the library and information professions*. Westport: Libraries Unlimited.
- Haavisto, T. (2003). How long do women have to wait?. S. Kopman (Yay. Haz.). *Women's Issues at IFLA: Equality, Gender and Information on Agenda* içinde (ss. 8-12). München: IFLA.
- Halikarnas Balıkcısı (2001). (6.bs.). *Hey koca yurt*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Halikarnas Balıkcısı (2005). (9.bs.). *Anadolu tanrıları*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Halikarnas Balıkcısı (2007). (5.bs.). *Altıncı kıta Akdeniz*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Halikarnas Balıkcısı (2010). (8.bs.). *Merhaba Anadolu*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Hannigan, J. ve Crew, H. (1993). A feminist paradigm for library and information science. *Wilson Library Bulletin*. 68(2), 28-32.
- Helvacıoğlu, F. (1996). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik 1928-1995*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Herodotos (2006). (3. bs.). *Tarih* (M. Ötken, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hubbart, J. (2007). Librarians: We're not what you think. 1 Ağustos 2011 tarihinde <http://www.tk421.net/essays/nwyt.html> adresinden erişildi.
- Ivy, B. (1985). Identity, power, and hiring in a feminized profession. *Library Trends*, 34(2), 291-308.
- İçöz, F. (2008). *Masalda cadı: Ötekinin arketipi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Lewinshon, R. (1966). *Cinsi adetler tarihi* (E. Gürol, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Litwin, R. (2009). The Library paraprofessional movement and the deprofessionalization of librarianship, *Progressive Librarian*, 33, 43-60
- Luthmann, A. (2007). Librarians, professionalism and image: stereotype and reality. *Library Review*. 56 (9), 773-780.
- Lutz, C. (2005). *From old maids to action heroes: Librarians and the meanings of librarian stereotypes*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. University of Maryland, Maryland.
- McDermott, E. (1994). Who needs opportunities? Libraries do!. *New Library World*, 95(2), 9-14.
- Mithen, S. (1996). *Akıl tarihöncesi*. (İ. Kutluk, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Nemitz, D. (2001). Image of libraries in popular culture: Social and cultural impact of information. 1 Ağustos 2011 tarihinde <http://besser.tsoa.nyu.edu/>

- impact/f01/Focus/ Image/DarLynn/dntopic2.htmadresindenerişildi.
- Öğretim alanlarına göre lisans düzeyindeki öğrenci sayıları. (2011). 10 Eylül 2011 tarihinde [http://osym.gov.tr /dosya/1-58211/h/13ogretimalanlisansogrencisay.pdf](http://osym.gov.tr/dosya/1-58211/h/13ogretimalanlisansogrencisay.pdf) adresinden erişildi.
- Öztarhan, E. (2006). *İyi kızlar/kötü kızlar: Günümüz Amerikan kadın romanında cinsel, etnik ve sınıf kimlikleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Peresie, M. ve Alexander, L. (2005). Librarian stereotypes in young adult literature, *Young Adult Library Services*. 4 (1), 25-31.
- Piper, P. ve Collamer, B. (2001). Male librarians: Men in a feminized profession. *The Journal of Academic Librarianship*. 27(5), 406-411.
- Platon (2006). Zayıf eş olarak kadın. M. Reson ve J. Wolf (Yay. Haz.). *Siyasal düşünce* içinde (s.57). Ankara: Dost Kitabevi.
- Platon (2010). (19. bs.). *Devlet*. (S. Emiroğlu ve M. Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Radford, M. ve Radford, G. (1994). Power, knowledge, and fear: feminism, Foucault, and the stereotype of the female librarian. *Library Quarterly*. 67 (3), 250-266.
- Rubin, (2004). (2.bs.). *Foundations of library and information science*. New York: Neal-Schuman.
- Saltık, İ. (2006). *Bir marjinal grubun özgürlük arayışı: Feministler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Saran, N. (1979). Sosyal Antropolog gözüyle toplumumuzda kadın. *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi*.3, 1-12.
- Schopenhauer, A. (2010). (4.bs.). *Aşka ve kadınlara dair*. (A. Aydoğan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Schuman, P. (1990). The image of librarians: Substance or shadow?. *The Journal of Academic Librarianship*, 16 (2), 86-89.
- Şahin, F. (2006). *Feminist hukuk teorisinde metodoloji*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şimşek-Rake, L. (2011). *Dünden kalanlar: Türkiye’de hemşirelik ve GATA TSK Sağlık Meslek Lisesi örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tarhan, N. (2007). (36. bs.). *Kadın psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Toptancı, H. (2008). *Küreselleşme sürecinde postfeminizm*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi
- Türker, D. (2009). *Basın ilanlarında kadın imgesi ve cinsellik*. Yayınlanmamış

yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Weibel, K. (1976) Toward a feminist profession. *Library Journal*. 101 (1), s.263-267.